

Keulen in de vroege middeleeuwen

Ursula en Keulen

Keulen speelt een belangrijke rol in de legende van de heilige Ursula. Volgens de Legenda Aurea was Ursula de beeldschone dochter van de Christelijke koning van Bretagne. Ze leefde in de vierde eeuw na Christus. Een heidense koning uit Engeland die ook nog eens bekend stond om zijn wreedheid wilde dat ze zou trouwen met zijn zoon. Wat nu? Ze accepteerde het aanbod met als voorwaarde dat ze eerst met elf maagden een bedevaart naar Rome zou maken. Zo vertrok Ursula naar Rome. Bij haar terugkeer werd zij met haar metgezellinnen bij Keulen overvallen door de Hunnen en ze werden allemaal vermoord.

Nu was het Romeinse Keulen nog maar voor een deel bewoond en het duurde tot de vroege twaalfde eeuw voordat de stad zich buiten de muren van het Romeinse Keulen ging uitbreiden. Daar lag de Romeinse begraafplaats, maar dat was in de twaalfde eeuw niet meer bekend. De bouwlieden vonden beenderen en het was hen direct duidelijk: Ursula en haar elf maagden! Martelaressen voor hun geloof! Maar het waren wel veel beenderen. Okay, elfduizend maagden, dat klopte beter. En er waren ook duidelijk mannen bij. De legende breidde zich uit: eenmaal in Rome had Ursula een visioen gekregen over haar komende martelaarschap. Dat was zo'n aantrekkelijk vooruitzicht dat de paus en diverse bisschoppen zich aansloten bij het gezelschap. Allemaal stierven ze bij Keulen.

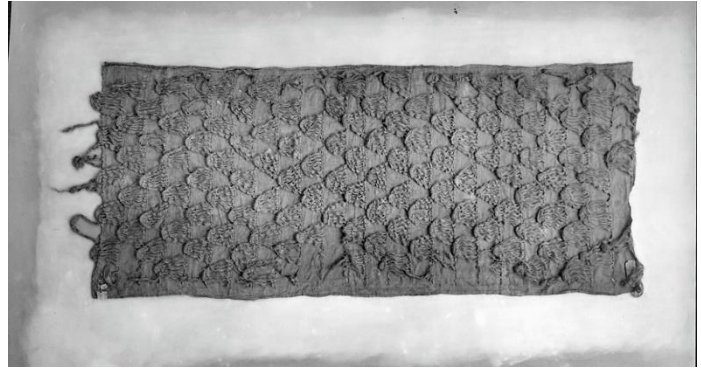
De relieken van Ursula en haar elfduizend maagden raakten overal verspreid. Er waren zoveel relieken, dat veel reliekbustes (met een schedel) van hout werden gemaakt. De verering van Ursula werd enorm populair. Niet voor niets hebben we in Oudewater een Ursulakapel. De Nieuwe Kerk in Delft was oorspronkelijk ook gewijd aan Ursula. En nog in de negentiende eeuw werd de kloosterorde van de Ursulinen opgericht.

Keulen heeft natuurlijk een kerk die gewijd is aan Ursula. Die kerk zou in oorsprong zelfs uit de vierde eeuw dateren. Ze is gebouwd boven het grafveld, dus buiten de Romeinse stad. De huidige kerk dateert uit de twaalfde eeuw. In de 'Goldene Kammer' van de kerk is een wandversiering gemaakt met botresten, als een soort van mozaïek.

Toch was één van de maagden in Keulen aan de Hunnen ontsnapt: Cunera. Ze werd meegenomen door koning Radbod die zijn hof in Rhenen had. Hij was zeer onder de indruk

van Cunera maar zijn vrouw niet. Zodra zij de kans kreeg, wurgde zij Cunera met een shawl. De 'wurgdoek van Cunera' is bewaard in Museum Catharijneconvent.

Hoewel het verhaal uitermate twijfelachtig is, dateert de wurgdoek wel uit de juiste periode.

Sint Gereon en het Thebaanse legioen

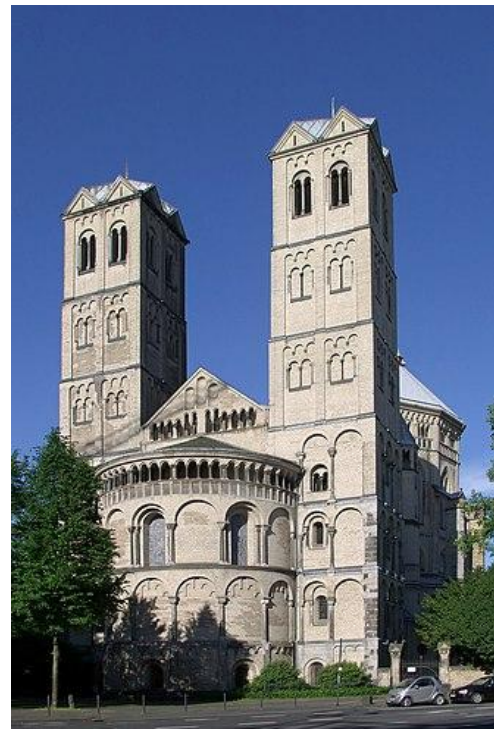
In de Legenda Aurea vinden we ook de legende van het Thebaanse legioen. Dit Romeinse legioen zou zich massaal hebben bekeerd tot het Christendom. Ze waren afkomstig uit het Egyptische Thebe en kregen bevel van de keizer om naar Gallië te komen en daar een opstand neer te slaan. Voordat ze ten strijde trokken, moesten ze offeren aan de Romeinse goden. Dat weigerden de soldaten. Op bevel van de keizer werd het legioen gedecimeerd: elke tiende soldaat werd gedood. Er werd hen bevolen deel te nemen aan de Christenvervolgingen. Ze weigerden opnieuw en werden opnieuw gedecimeerd. Uiteindelijk werden alle soldaten gedood.

Of het Thebaanse legioen werkelijk heeft bestaan? Er is geen zekerheid over. Het is goed mogelijk dat Christelijke legioensoldaten slachtoffer zijn geworden van de christenvervolgingen onder keizer Diocletianus. En langs sommige Romeinse wegen liggen grote militaire grafvelden.

Heiligen die in verband worden gebracht met het Thebaanse legioen zijn o.a. de commandant, Mauritius; Victor van Xanten, die we al eerder tegenkwamen; en Gereon van Keulen.

Gereon zou geboren zijn in de omgeving van Keulen. Hij zou zijn togetreden tot het Thebaanse legioen en vanuit Egypte naar Gallië zijn gekomen. Met zijn compagnie ontsnapte hij aan de decimatie en kwam hij naar Keulen. Daar gaven ze zich over aan de keizer, die hen allemaal liet doden. De lijken liet hij in een put gooien. Boven die put zou Helena, de moeder van Constantijn de Grote, een kerk hebben gebouwd. Er zijn inderdaad sporen van een vierde-eeuws gebouw aangetroffen. Dit gebouw lag op een grafveld buiten de Romeinse stad.

In de elfde eeuw werd de kerk uitgebreid met een koor. Het huidige koor met de twee torens aan de oostzijde dateert uit de twaalfde eeuw. In de dertiende eeuw kreeg de Sint Gereonsbasiliek haar huidige vorm: het schip van de kerk is decagonaal, het heeft de vorm van een veelhoek met tien hoeken en tien zijden. Een

centraalbouw dus, en in die zin te vergelijken met de Heilige Grafkapel in Jeruzalem en de centraalbouwen die in navolging daarvan zijn gebouwd. Heel bijzonder is een 12^e-eeuws vloermozaïek met Bijbelse voorstellingen dat tegenwoordig in de crypte ligt.

Karel Martel en Keulen

Voor hofmeier Karel Martel, de grootvader van keizer Karel de Grote, was Keulen een plaats die hij niet snel zou vergeten. Karel Martel was de zoon van hofmeier Pepijn van Herstal en diens 'tweede vrouw' Alpaida. Pepijn was al getrouwd met Plectrudis, die uit een belangrijke familie kwam, en met Plectrudis had hij een zoon Grimoald. Grimoald werd in 714 vermoord en Plectrudis drong er met succes op aan dat Pepijn zijn kleinzoon Theudoald tot opvolger benoemde.

Toen overleed Pepijn. De nieuwe hofmeier van het Merovingische koninkrijk Austrasië was een jongetje met Plectrudis als regentes. Plectrudis liet Karel opsluiten in Keulen. Ondertussen brak overal opstand uit. De Friese koning Radboud veroverde een flink stuk gebied terug en sloot een bondgenootschap met de adel in andere koninkrijken om Austrasië aan te vallen.

De adel van Austrasië bevrijdde Karel maar Karel had onvoldoende tijd om een leger bij elkaar te halen. In 716 werden Plectrudis en haar kleinzoon aangevallen in Keulen. Karel Martel probeerde Keulen te ontzetten, maar hij verloor de veldslag en Plectrudis moest zich overgeven. Niettemin, Karel wist het vijandelijke leger in een hinderlaag te lokken en te verslaan. Vervolgens trok hij naar Keulen, nam de stad weer in en versloeg de aanhangers van Plectrudis. Vanaf die tijd was Karel Martel de onbetwiste hofmeier van het hele Merovingische rijk.

Plectrudis en Sankt-Maria-im-Kapitol

Over Plectrudis is vrij veel bekend. Ze stamde uit een adellijke familie uit de omgeving van Keulen en was waarschijnlijk verwant aan een Merovingisch koningshuis. Plectrudis steunde het zendingswerk van Willibrord in wat later Nederland zou worden. Samen met haar man, Pepijn van Herstal, stichtte zij diverse kerken, zoals de kerk van Susteren in Limburg.

Plectrudis liet ook de kerk Sankt-Maria-im-Kapitol in Keulen bouwen. Deze kerk verrees boven de oude, Romeinse, kapitoltempel van Keulen. Waarschijnlijk was het paleis van de hofmeiers in de onmiddellijke omgeving van deze kerk.

Toen Plectrudis afgezet was als regent, trok zij zich met goedvinden van Karel Martel terug in de kloostergemeenschap bij de Sankt-Maria-im-Kapitol. Na haar overlijden, vermoedelijk op 10 augustus 725, werd zij in deze kerk begraven en de resten van haar grafmonument zijn hier ook nog steeds te zien.

De huidige kerk is niet de kerk van Plectrudis: in de winter van 881-882 kwamen de Noormannen langs en dat had meestal vervelende gevolgen. De huidige kerk dateert uit de elfde eeuw. De plattegrond is identiek aan die van de geboortekerk in Bethlehem. De nieuwe Sankt-Maria-im-Kapitol is in 1049 ingewijd door paus Leo IX in het bijzijn van keizer Hendrik III maar op dat moment was de kerk nog niet helemaal af. Gedurende de middeleeuwen werd er nog van alles aan de kerk gebouwd en 'gemoderniseerd'. In de twaalfde eeuw kreeg de kerk een westbouw met drie torens. De grote toren is later ingestort en niet meer herbouwd. In de dertiende eeuw kreeg het middenschip een stenen kruisgewelf als vervanging van het houten plafond.

In de Tweede Wereldoorlog raakte de Sankt-Maria-im-Kapitol zwaar beschadigd. Bij de herbouw is geprobeerd de situatie van 1150 te herstellen waarbij de later aangebouwde gotische kapellen bleven bestaan.

In 1060 kreeg de kerk een houten deur voorzien van beeldhouwwerk. Op de twee deurvleugels is in 26 reliëfs het leven van Christus uitgebeeld. De deuren zijn gemaakt van eikenhout, de reliëfs zijn van het hout van een notenboom. Op de linker deurvleugel zijn de geboorte en de jeugd van Christus te zien, op de rechter deurvleugel de zending van Christus en vooral het lijden, tot en met Pinksteren. In beide gevallen lees je van boven naar beneden. De deur staat tegenwoordig in de kerk.

Deuren met beeldhouwwerk kwamen wel vaker voor: de deuren van de San Ambrogio in Milaan en de Santa Sabina in Rome dateren uit de vierde en vijfde eeuw; de bronzen deuren van bisschop Bernward in Hildesheim en de bronzen deuren van de dom in Augsburg dateren uit de elfde eeuw, net als deze. De San Zeno in Verona heeft een houten deur met daarop bevestigd bronzen reliëfs.

